

LATURA MUZEOLOGICĂ ÎN OPERA ACADEMICIANULUI MIHAI C. BĂCESCU

Dr. Dumitru MURARIU

Membru corespondent al Academiei Române

dmurariu@antipa.ro

Abstract: Mihai Băcescu succeeded the founder of the Bucharest's Museum of Natural History, Dr. Grigore Antipa (the founder of the museum) seeing in him a remarkable scientist and devoted museologist. M. Băcescu was director of the museum for 24 years and developed Antipa's ideas, publishing a review (*Travaux*) as a visit card of the institution in its relations with other biological institutions from all over the world. His election as president of the Romanian National Committee of ICOM as well as president of the International Committee of Natural History Museums were excellent opportunities to confirm his aptitudes in museology. M. Băcescu was a honorary member of ICOM. In the country he organized several Counties Museums of Natural Sciences and started the publication of „*Museum's Review*”. His very dear realization was „*Water Museum*” in Fălticeni - Suceava County. The Bucharest's M.N.H. is the object of new projects of modernization with new museotechnical facilities and with interactive programmes for visitors. This projects are in the memory of the distinguished museologist Mihai Băcescu.

Mă consider un privilegiat cu răspunderea de astăzi pentru destinele Muzeului Național de Istorie Naturală „Grigore Antipa” din București. Ocazia fericită de centenar a

instituției, organizată „la Șosea” de Academicianul Grigore Antipa, cu centenarul nașterii Dr. Mihai Băcescu îmi oferă onorantul prilej de a evoca în câteva cuvinte identificarea celui din urmă cu instituția cea mai dragă dintre realizări, pentru Dr. Grigore Antipa.

Academicianul Mihai Băcescu

Îi datorăm imens doctorului Grigore Antipa, pentru că la început de secol XX a revoluționat muzeologia (chiar pe plan internațional) și ne face plăcere să evidențiem că instituția muzeală, realizată de el se bucură de un foarte bun renume în țară și străinătate.

Fără riscul de a greși afirm din capul locului că aprecierile de astăzi pentru instituție le datorăm Academicianului Mihai C. Băcescu.

De ce? Moștenirea excepțională de la Academicianul Grigore Antipa a fost, pe de o parte, expusă de-a lungul vremurilor la grele încercări, fie de cutremure severe (1940, 1977, 1986), fie de bombardamente distrugătoare, atât pentru clădire, cât și pentru unele din cele mai valoroase exponate. Recenta consolidare a clădirii muzeului a fost o altă grea încercare pentru specialiști și patrimoniu.

Pe de altă parte, însuși organizatorul muzeului n-a mai apucat să-și vadă programele realizate în sensul dezvoltării instituției. Dr. Grigore Antipa vedea muzeul ca un Institut de Cercetări Zoologice și a creat toate premisele

pentru acest statut. În muzeu a scris despre clupeidele Mării Negre, Fauna ichtiologică a României, Volumul I cu Oceanografia, Bionomia și Biologia Generală a Mării Negre, pentru a nu mai insista asupra pionieratului său în cercetările hidrobiologice românești și mondiale. Rămăsese însă instituția fără o revistă proprie, fără o sală de conferințe, fără sesiuni de comunicări științifice, fără programe educaționale, fără expoziții temporare, fără depozite pentru colecțiile științifice.

Academicianul Mihai Băcescu știa cel mai bine ideile predecesorului său. Știa, în primul rând, că Antipa insistase neîntrerupt pe lângă profesorul Paul Bujor de la Universitatea ieșeană să-l lase să se transfere la București, atât pentru că vedea în tânărul Dr. Băcescu un continuator al operei sale din hidrobiologie, apreciindu-i *„cunoștințele și dorul de cercetări științifice”*, cât și pentru a-i succeda la conducerea Muzeului.

Desigur, invitația Doctorului Antipa nu era întâmplătoare. În anul 1932, în colaborare cu Sergiu Cărăușu, Mihai Băcescu publicase în Colecția *„Cunoștințe folositoare”* la Editura *„Cartea Românească”*, 66 de pagini despre fauna Mării Negre. Știa despre aprecierea profesorului Ion Borcea, care îl invitase încă de când era student să lucreze la Stațiunea pe care abia o înființase la Agigea. Cunoștea poziția pe care o ocupa de Șef de lucrări la catedra de morfologie animală, de la Universitatea *„Al. Ioan Cuza”* din Iași, precum și valoroasa teză de doctorat pe care o susținuse despre Mizide și pe care o publicase în *„Analele”* aceleiași universități.

Mihai Băcescu petrecuse un an de zile la Muzeul Național de Istorie Naturală din Paris, la Muzeul Oceanografic din Monaco și la Stațiunile de cercetări marine Roskof și Banyuls-sur-Mer. Nu insistăm asupra rezultatelor excepționale pe care le-a avut în programul său de lucru în Franța.

Vom spune însă că pasul făcut spre Muzeul din București l-a condus pe tânărul Mihai Băcescu spre grele

încercări, din chiar primul an al numirii sale ca director de secție, asimilat, cum scria Dr. Grigore Antipa „...cu profesorii agregați de la Universitate”. Chiar în noaptea deplasării sale de la Iași la București a fost cutremurul din noiembrie 1940. L-a găsit pe Dr. Grigore Antipa dezolat de distrugerile clădirii și de pagubele din expoziția permanentă. Vitrine cu geamuri sparte, borcane golite de lichidele conservante, piese uscate distruse, moloz etc. Era nevoie, în primul rând, de strâns piesele rămase libere prin spargerea borcanelor cu alcool sau formol. Era nevoie de atâta muncă, încât însăși Doamna Eliza Băcescu a lucrat alături de Doctorii Grigore Antipa, Mihai Băcescu și Mircea Paucă, pentru a salva piesele dintre cioburile din vitrine și din molozul din săli. Abia sosit în București, Dr. Mihai Băcescu a fost implicat în tematica de rearanjare a expoziției permanente, în găsirea soluțiilor de înlocuire a pieselor distruse și repararea celor mai puțin degradate.

Reamintind temeinicile sale cunoștințe despre fauna Mării Negre, despre peștii marini și de apă dulce, despre fauna herpetologică a țării, la cunoașterea căreia își adusese valoroase contribuții și cu ocazia pregătirii lucrării sale de licență, apoi stagiul petrecut la renumitul Muzeu Național de Istorie naturală din Paris și în cele două Stațiuni de Cercetări Marine din Franța înțelegem mai bine viziunea clară asupra importanței diferitelor grupe de viețuitoare, pentru a fi prezentate în sălile de vizitare.

Dr. Grigore Antipa îi încredințase răspunderea rearanjării vitrinelor cu pești, pe care le-a pus la punct în mai puțin de un an de zile. A urmat aranjarea colecțiilor herpetologice din fauna țării.

Încă de atunci, Dr. Mihai Băcescu a adăugat elemente noi în expoziția permanentă, prin faptul că pe lângă piesele singulare, montate pe plăci de sticlă, aranjate în borcane, din colectările de pe teren a adus suficient material pentru a

prezenta dimorfismul sexual, aspecte din biologia și reproducerea amfibienilor și reptilelor. A adăugat numeroase texte explicative și hărți de răspândire, unele păstrate și astăzi. Etichetele cu numele științifice aveau pe ele menționate și numele populare.

De altfel, etnozologia a reprezentat o altă importanță latură a operei Dr. Mihai Băcescu, concretizată prin cel puțin două cărți: Prima, intitulată „Peștii așa cum îi vede țărânul pescar român”, 1947, o adevărată monografie închinată memoriei Dr. Grigore Antipa „... ca un pios omagiu pentru acest mare naturalist, care, între altele, a pus la noi bazele studiului peștilor, sub toate aspectele sale și a considerat cercetarea faunei României, precum și strângerea materialului nostru etnozologic ca cele dintâi datorii ale Muzeului ce-i poartă numele”. În a doua carte – „Păsările în nomenclatura și viața poporului român”, 1961, găsim consemnat chiar în introducere că „Multe nume de păsări au fost notate în Muzeul «Gr. Antipa», prin întrebări puse grupelor tot mai numeroase ce vin să ne viziteze din diverse regiuni ale țării”.

După reorganizarea colecțiilor herpetologice răvășite de cutremurul din 1940 au urmat cele de Crustacee, luate în lucru, atât pentru reorganizarea lor în sălile publice, după aceleași noi criterii (însoțite de texte explicative, etichete și numiri populare), cât și prin îmbogățirea lor, ceea ce a dus rapid la nevoia separării colecțiilor științifice.

În anul 1943, în vol. 10, numerele 2-3 ale revistei „Lumea militară ilustrată” (pag. 67-75), s-a tipărit prima probă a Dr. Antipa pentru tânărul său colaborator. Articolul a fost semnat de Mihai Băcescu și s-a intitulat „Muzeul Național de Istorie Naturală „Grigore Antipa”. A fost o adevărată monografie consacrată atât organizatorului muzeului, cât și instituției ca atare. S-au evidențiat cu claritate scopurile și funcțiile propuse în programe, realizările muzeologice și perspectivele evoluției ulterioare a muzeului. De pe atunci

Dr. Mihai Băcescu susținea demersurile Dr. Antipa pentru extinderea spațiului necesar expoziției permanente, pentru crearea unei secții de oceanologie, amenajarea unei peșteri artificiale etc. După dispariția Dr. Antipa, la 9 martie 1944, peste muzeu s-au abătut distrugerile bombardamentelor armatelor aliate, în aprilie și august din același an. Acoperișul străpuns, zidurile dărâmate, ferestrele sparte amplificau peisajul apocaliptic, în care specii de animale de pe diferite continente ajunseseră să fie amestecate în lipsa oricăror bariere pulberate de iureșul războiului.

Prima urgență era de a salva colecția „*Caradja*”, amenințată și ea la castelul prințului, din Grumăzești. Sarcina transportului la București i-a revenit tot Dr. Mihai Băcescu. Întâmplarea a făcut să asist în anul 1990 la rememorarea riscurilor întâmpinate de Mihai Băcescu, cu ocazia aceluși transport. Îi povestea prințesei Caradja (nepoata lui Aristide) despre teama pe care a trăit-o de a nu fi oprit de trupele străine, prezente peste tot atunci, în țară. În muzeu, tot patrimoniul trebuia ocrotit, atât ca siguranță în locurile de păstrare, cât și contra dăunătorilor de orice natură: praf, lumină, umezeală, insecte dăunătoare.

Se poate spune că perioada 1944–1948, în care se punea grav sub semnul întrebării problema rămânerii în continuare a clădirii, prin eforturile unei mâini de entuziaști, între care directorul adjunct de atunci, Dr. Mihai Băcescu, a avut un rol determinant, s-a înscris ca o perioadă de renaștere a muzeului. Profesorul emerit Constantin Motaș – directorul de atunci al muzeului –, declara cu exact 30 de ani în urmă, în aula Academiei Române: „...Și întra-adevăr, muzeul a fost restaurat, dar munca aceasta uriașă am dus-o cot la cot cu Mihai Băcescu”. Acum, arătăm și noi că într-adevăr în arhivele muzeului există copiile a numeroase demersuri către Ministerul Învățământului, pentru cumpărarea cherestelei necesare la repararea acoperișului, pentru geamurile

clădirii și ale vitrinelor, dar și pentru o adevărată reorganizare a expoziției publice, pentru redarea relațiilor filetice ale viețuitoarelor și a tuturor temelor pe care le presupune un muzeu național de istorie naturală. Atunci s-a eliberat actuala sală de conferințe și au fost mutate marile mamifere fosile (*Deinotherium gigantissimum*, *Mastodon americanus*, *Elephas indicus*, *Megaceros euryceros*) și primatele care și astăzi sunt expuse la etajul I. Tot atunci s-a completat ceea ce se începuse în anul 1941 – separarea faunei României de fauna generală. Și de această dată, aranjarea expoziției publice trebuia însoțită de grija pentru colecțiile științifice. În martie 1947, împreună cu renumitul lepidopterolog Aurelian Popescu-Gorj a fost nevoie de o deplasare la Cluj pentru inventarierea și transportarea la București a 26.000 de exemplare de fluturi din colecția profesorului Adrian Ostrogovich.

Probabil că, la prima vedere, s-ar aprecia nerelevantă menționarea, în acest context, a răspunderilor Dr. Mihai Băcescu la Institutul de Cercetări Piscicole, unde în anul 1941 a fost șef de laborator, iar în 1954 a fost numit directorul aceluși Institut. Din prima perioadă a publicat (singur sau în colaborare) noi subspecii de cobitide (*Cobitis aurata balcanica*, *C. caspia romanica* și specia *C. bulgarica*) – toate depuse în colecțiile Muzeului. Din a doua perioadă, prin abordarea unui studiu complex asupra vieții de pe platforma continentală a Mării Negre, a realizat o colecție completă de faună marină, depusă la muzeu sub numele „Colecția Mihai Băcescu”, întrunind peste 11.500 de exemplare.

Tot la inițiativa Dr. Mihai Băcescu s-a trecut la organizarea separată a colecțiilor de exemplare-tip, altele decât cele entomologice. Astăzi se știe că în lume există o strânsă competiție între instituțiile muzeale de științele naturii, exact pe tema deținerii unui patrimoniu cât mai bogat, din care colecțiile de tipuri sunt cele mai valoroase. La Muzeul bucureștean, în afara celor aproximativ 5000 de exemplare-

tip din colecția „*Caradja*”, în colecția de pești există 25 de tipuri de diferite categorii, moluștele au 15 tipuri, iar la crustacee – aproape 400 de exemplare-tip.

O mențiune aparte se cuvine de făcut asupra importanțelor colecții de pești exotici, pe care Dr. Mihai Băcescu le-a adus la muzeu cu ocazia participărilor sale la diferite expediții oceanografice, dar și prin relațiile de schimburi, pe care le-a întreținut cu cele mai prestigioase instituții similare din lume. Astfel, menționăm colecția de pești abisali, colecția de viețuitoare din jurul izvoarelor hidrotermale sau crustaceii și peștii batipelagici și abisali, *Neopilina ewingi* dintre moluștele primitive, colectate din jgheabul Peru-Chile, la 6.300 m adâncime. Din Cuba a adus un exemplar de sirenă (*Trichecus manatus*), altul de crocodil (*Crocodylus rhombifer*), o serie de păsări, pești și moluște. Din Tunisia a adus mai multe exemplare de reptile și de faună marină. Din Franța a obținut o înotătoare a faimosului coelacant *Latimeria chalumnae* și unul din puținele exemplare de Crinoide recent descoperite – *Cyathidium foresti* etc.

Numirea sa pe funcția de director *de jure* al muzeului, la 15 februarie 1964, a marcat o nouă etapă în modernizarea expoziției publice, prin definitivarea a 12 microdiorame cu crâmpeie din evoluția viețuitoarelor de-a lungul erelor geologice și a cinci microdiorame de antropologie. La Fauna României a introdus prezentarea expoziției pe criterii ecologice, marcând răspândirea principalelor cenoze de moluște din dreptul litoralului românesc și realizând o hartă batimetrică, pe care este marcată lățimea platformei continentale – importantă pentru cele mai multe din viețuitoarele Mării Negre. Dioramele realizate de Dr. Grigore Antipa („*Viața pe fundul Mării Negre*” și „*Viața la gurile Dunării*”) au fost restaurate și modernizate prin adăugarea de noi exponate, în prim-planul lor, tot la inițiativa Dr. Mihai Băcescu.

Vechea sa propunere de realizare a unei peșteri artificiale a fost finalizată tot după ce a fost oficial numit directorul muzeului. Vizitatorul are de parcurs un culoar lung de 11 m, de-a lungul căruia admiră formațiunile carstice și o serie de animale adaptate la acest mediu. Dar, la jumătatea peșterii se află în fața unei „ieșiri”, prin care i se dezvăluie o parte din fauna montană: ursul, jderul alergând după o veveriță, râsul pândind o pradă zburătoare etc. Peștera a fost inaugurată la 19 aprilie 1967, ca un ales omagiu adus întemeietorului Biospeologiei – savantul Emil Racoviță.

Alte două diorame, cu viața în recifii de corali le-a realizat Dr. Mihai Băcescu după revenirea din expediția pe care a organizat-o în Tanzania (1973–1974). În ele, pe lângă moluște, echinoderme, crustacee, vizitatorul poate observa diversitatea lumii coralilor, reprezentată aici prin aproape 40 de specii, la care se adaugă siluetele a peste 30 de specii de pești.

Din expediția pe nava franceză de cercetări oceanografice „Thalassa” (1977) a adus alte valoroase exemplare marine, atât de necesare la refacerea expoziției grav afectate în timpul cutremurului din 4 martie 1977. A fost o nouă probă pentru Dr. Mihai Băcescu de organizare a lucrărilor de restaurări și rearanjare a sălilor publice, în paralel cu lucrările de reparații la zidăria distrusă. În luna august, a aceluiași an, au fost redeschise pentru vizitatori demisolul și parterul, iar în luna noiembrie – etajul, urmând ca o serie de restaurări mai laborioase (ex. scheletul de *Deinotherium*) să continue în alți ani.

Cu acea ocazie s-au verificat simpatia și aprecierile de care se bucura Dr. Mihai Băcescu în lumea științifică internațională, când, la scrisorile expediate cu un apel de sprijinire a refacerii expoziției, instituții similare din Franța, SUA, Canada, China, Japonia, Israel, Italia, fosta Iugoslavie, Spania, Brazilia etc. au trimis colecții, care astăzi se află

incluse în vitrinele și în patrimoniul Muzeului Național de Istorie Naturală „Grigore Antipa”.

Dar, indiferent de unde au sosit materialele noi pentru muzeu, ele au fost mai întâi prezentate publicului în mai multe expoziții temporare: - *Participanți români la expediții oceanografice internaționale*; - *Fauna Pacificului și a Jgheabului Peru-Chile*; - *Fauna oceanică a Africii occidentale*; - *Lumea coraliilor*; - *Viața din vecinătatea izvoarelor hidrotermale* etc.

În anul 1967, Mihai Băcescu în colaborare cu muzeograful Rudolf Mayer a tipărit un nou ghid al muzeului, tradus și în limbile franceză și engleză.

Cinstirea memoriei Dr. Grigore Antipa a marcat-o atât prin publicarea sub egida UNESCO, în 1967 a unui material monografic asupra vieții și operei savantului la centenar, cât și a unei cărți de 151 de pagini (în colaborare cu Gh. Bârcă), în Editura științifică (1969).

Dar, împlinirile muzeologice nu s-au limitat la activitățile din muzeul bucureștean. Din anul 1964, a fost ales Președinte al Consiliului Național al Muzeelor din România și apoi ca președinte al Comitetului Național Român ICOM. În fine, două legislaturi (1965-1968 și 1968-1974) a deținut funcția de Președinte al Comitetului Internațional al Muzeelor de Științele Naturii din cadrul ICOM-ului. În această calitate, a participat la a 7-a Adunare Generală ICOM, la New York (1965), la Conferința Națională a Muzeelor din fosta RDG (la Stralsund, 1966) și la mai multe Conferințe Internaționale ICOM: Frankfurt/Main (1967), Berlin (1968), Varșovia (1975) etc.

În țară, a contribuit efectiv la organizarea rețelei muzeelor de științele naturii: Bacău, Focșani, Ploiești, Drobeta-Turnu Severin, Oradea etc. O instituție muzeală însă, care după propria-i mărturisire „...este o încununare a vieții mele, în special de oceanolog: l-am înzestrat cu sute de animale, pe care le-am adus din cele trei oceane, multe unice nu

numai în România, ci raportat la marile muzee ale planetei” este Muzeul Apelor „Mihai Băcescu”, inaugurat la 26 august 1982, la Fălticeni.

Trebuie amintit apoi că a fondat și a făcut parte din colectivul de redacție al „*Revistei Muzeelor*” începând cu anul 1964. S-a implicat în organizare și a ținut cursuri de perfecționare pentru muzeografi din programele Centrului de Perfecționare de pe lângă Ministerul Culturii. În 1970 a publicat lucrarea „*Les Musées de Sciences Naturelles*”. În 1971 a publicat folositorul ghid, intitulat „*Directory of the Natural Sciences Museums of the World*”, iar în 1972 – lucrarea „*L'évolution des musées de sciences naturelles*”.

Împlinirile pe linie muzeologică sunt desigur mult mai numeroase și este bine ca în orice ocazie cunoscătorii lor să le noteze. Este această notare necesară pentru cinstirea cum se cuvine a memoriei Academicianului Mihai Băcescu, dar și pentru că în timpul vieții a inspirat încredere celor ce lucrează în astfel de instituții, întărindu-le convingerile că și eforturile lor vor fi apreciate pe măsura trăinicieii operelor pe care le realizează.

Două exemple convingătoare de apreciere, de stimă, de considerație pe plan mondial au fost alegerea Academicianului Mihai Băcescu între membrii asociați ai Muzeului Național de Istorie Naturală din Paris și ca membru de onoare al Consiliului Internațional al Muzeelor de pe lângă UNESCO. Adăugând și exemplele declarării sale ca cetățean de onoare al orașului Fălticeni, tocmai pentru o valoroasă împlinire muzeologică și acolo –, și marcarea chiar pe 28 martie 2008, la Fălticeni și la Muzeul bucureștean a centenarului nașterii lui Mihai Băcescu, completează suita recunoașterilor și în țară a împlinirilor muzeologice. Această sesiune este și ea un semn de apreciere a personalității și operei savantului Mihai Băcescu.

Astăzi trăim desigur vremuri de mari prefaceri. Opera lui Antipa, consolidată de Mihai Băcescu, își trăiește

din plin rolul pentru care a fost creată: cercetarea faunei din țară și de pe glob; îmbogățirea patrimoniului natural și cultural deținut; programele educaționale pentru ridicarea gradului de civilizație în societate.

Aceeași operă este însă supusă unor proiecte de modernizare a expoziției permanente, de utilizare a noilor mijloace muzeotehnice, de implementare a unor programe interactive, de activități special destinate copiilor și tinerețului. Vor fi și aceste transformări asemănătoare într-un fel (și mai ales sub aspectul cheltuielilor necesare) cu reorganizările de după cutremurele de pământ, de după bombardamente sau de după consolidarea clădirii la granița dintre mileniul II și III. Altfel, există toate condițiile stimulării și folosirii creației și creativității specialiștilor din muzeu, pentru ca împreună cu arhitecți și ingineri pricepuți în muzeologie, bogatul patrimoniu să fie îmbrăcat într-o haină nouă, atrăgătoare și plăcută vizitatorului modern, bine informat și exigent în alegerea locului de a-și petrece timpul liber. Este acest proiect o provocare de care suntem convingși că ar fi avut toată susținerea Academicianului Mihai C. Băcescu – înfocat continuator al idealurilor Dr. Grigore Antipa și căruia îi datorăm omagiul nostru la împlinirea a 100 de ani de la naștere.